

D / N G
T / / D

Orgaan foar de Fryske taal

**Advies Bestuursafpraak
Friese Taal en Cultuur (BFTK)**
2024-2028

D / N G
T / / D

Orgaan foar de Fryske taal

**Advies Bestuursafpraak
Friese Taal en Cultuur (BFTK)**
2024-2028

25 maart 2024

Samenvatting

Volgens de Wet gebruik Friese taal (2014) heeft DINGtiid de taak te adviseren ten aanzien van de BFTK. Over het geheel genomen waardeert DINGtiid de verhoogde ambities die de nieuwe BFTK (2024-2028) op zo goed als alle beleidsgebieden tentoonspreidt. Daarnaast is bij de Rijksoverheid, maar ook in de Tweede Kamer, sinds 2022 in toenemende mate een gevoel van verantwoordelijkheid en zorgplicht te merken, wat voor de vitaliteit van het Fries een cruciale ontwikkeling kan blijken te zijn. DINGtiid is daar zeer mee ingenomen en spoort het Rijk graag aan dit positieve en ambitieuze gevoel verder uit te bouwen binnen de departementen, en de Tweede Kamer om daarbij zijn belangrijke rol te blijven spelen.

De aanbevelingen in dit adviesrapport zijn er in grote mate op gericht om dit toenemende gevoel van ambitie op de verschillende beleidsterreinen om te zetten en te borgen in samenhangend, domeinoverstijgend langetermijnbeleid voor het Fries. Daarvoor is het belangrijk dat er focus komt: het formuleren van een heldere langetermijnambitie, het stellen van concrete doelen die deze ambitie steunen en het borgen van de structuren en inzet die daarvoor benodigd zijn – zowel ambtelijk als bestuurlijk, zowel provinciaal als nationaal.

Ook al heeft DINGtiid slechts voorlopige teksten kunnen beoordelen, toch kunnen we op basis van de concepten al een groot aantal observaties en aanbevelingen doen. Enkele van de belangrijkste aanbevelingen op hoofdlijnen (voor adviezen op bepalingsniveau: zie verderop in het rapport) zijn de volgende:

- Het huidige BFTK-proces leidt tot (te) hoge werkdruk in, vooral, de laatste anderhalf jaar van de beleidsperiode; dit heeft onwenselijke gevolgen voor de samenwerking en consultatie. Voor meer stabiliteit en een betere dialoog is een herstructurering van het BFTK-proces nodig.
- Binnen het BFTK-proces moeten positie en rol van DINGtiid beter worden belegd en geborgd.
- Bij beide overheden is er nog te weinig continuïteit in en structurele ruimte voor het ambtelijke handwerk dat het Friese taaldossier meebrengt; bij een herstructurering van het BFTK-proces dienen beide aspecten de juiste aandacht te krijgen.

- Concretisering van de afspraken is wenselijk. BFTK-afspraken zouden zo helder en meetbaar mogelijk moeten worden geformuleerd; dat maakt ook de monitoring eenvoudiger.
- De monitoring zou beter moeten worden vastgelegd in de BFTK; nu wordt deze niet apart behandeld.
- Om goed op taalbeleid te kunnen sturen, moeten ook de effecten duidelijker zijn. Daarvoor is een sterke taalmeetinfrastructuur nodig, die nu nog ontbreekt. Geef de academische fristiek de opdracht om zo'n taalmeetinfrastructuur te ontwerpen.
- Om samenhang in het taalbeleid aan te brengen – zowel bij de overheden als in het veld – moet de komende jaren worden ingezet op het ontwikkelen van een maatschappelijk breedgedragen toekomstvisie op het Fries, waaruit heldere langetermijndoelen voortkomen.
- Taalbeleid dient uiteindelijk het belang van de burger, maar de maatschappelijke betrokkenheid bij taalbeleid is nog te klein en te gefragmenteerd. Zet zwaar in op de marketing van taalbeleid om de betrokkenheid bij de burger te vergroten. Dat zal ook helpen om draagvlak voor de pasgenoemde toekomstvisie te verkrijgen.
- Draag als overheden sterker gezamenlijk het (inter)nationale historisch-geografische verhaal van het Fries uit, omdat bekendheid met dat verhaal zelfbewustzijn, inzicht en taaltrots bevordert, wat ook de betrokkenheid bij taalbeleid vergroot – zowel bij burgers als bij organisaties en overheden.
- De BFTK bevat afspraken om het Fries te bevorderen waarover Rijk en Provincie het eens zijn geworden, al hebben beide overheden daarbinnen hun eigen verantwoordelijkheden. Evenzogoed: spreek als BFTK-partners met één mond, suggereer nergens dat één overheid een bepaalde passage of afspraak belangrijker vindt dan de andere overheid.
- Het Friese taalveld is complex en gefragmenteerd. Breng het 'Huis van het Fries' in beeld: welke organisaties zijn er en welke taken en verantwoordelijkheden hebben zij? En hoe zou dat Huis eruit moeten zien om de toekomstvisie voor het Fries te steunen?
- Het onderwijsveld is essentieel in ieder scenario voor de vitaliteit van het Fries, maar toch kan de samenhang in het onderwijsbeleid over de hele lijn – 'van peuter tot promovendus' – nog beter. Werk de onderwijsambities voor de lange termijn uit in een aparte Onderwijsnotitie Fries en maak daarin de borging van de doorgaande leerlijn tot het leidende beleidsprincipe.

- Zorg ervoor dat in de komende beleidsperiode het mbo-practoraat, de minor Fries voor journalisten en de universitaire bachelor Fries duurzaam worden ingericht.
- Geef als BFTK-overheden het goede voorbeeld waar dat kan, zowel intern (bijv. bij Rijksuitvoeringsorganisaties, bij klachtenprocedures, bij benoemingsbeleid) als extern (bijv. als rechtspartij in de rechtszaal of bij contacten/trajecten met maatschappelijke of economische partners).
- De BFTK zou onder 3.1 een bepaling moeten bevatten die dient om zakelijke geschillen tussen Rijk/OM en het Friese tolkengilde zo spoedig mogelijk op te lossen.
- Straal ambitie uit en bied hulp aan op beleidsgebieden waar Rijk noch Provincie bevoegd is (bijv. gemeenten), maar blijf daarbij rolvast.

Inhoudsopgave

Inleiding	6
Aanbevelingen I – Proces	9
BFTK-proces: een exponentiële curve	9
Positie en rol DINGtiid	12
Aanbevelingen II – Hoofdpijnen	13
Ambitie en visie	13
Langetermijndoelen	15
Concretisering en monitoring	16
Meten is weten	17
Vorm en publiciteit	18
Aanbevelingen III – Per hoofdstuk	21
1. Algemeen	21
2. Onderwijs	21
3. Bestuurlijke autoriteiten en recht	27
4. Media	29
5. Cultuur	31
6. Economisch en sociaal leven	32
7. Grensoverschrijdende uitwisseling	34
8. Slotbepalingen	36
Bijlage	38

Inleiding

Het adviesorgaan voor het Fries, DINGtiid, heeft volgens artikel 19 van de Wet gebruik Friese taal (2014) de taak om te adviseren over de totstandkoming en uitvoering van de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur (hierna: BFTK) en de uitvoeringsconvenanten. Dit beschouwt DINGtiid als een zeer belangrijke adviestaak: met de BFTK wordt immers iedere vijf jaar weer bepaald hoe hoog de ambitie met het Fries reikt en hoe Rijk en Provincie samen en met de partners in het veld deze ambitie zullen verwezenlijken. Hiermee is de BFTK te beschouwen als het belangrijkste beleidsinstrument voor de Friese taal.

Vier opmerkingen doen we voorafgaand:

In de eerste plaats: de groeiende ambitie met het Fries is op iedere pagina van de BFTK merkbaar, en hiermee zijn we zeer ingenomen. We hebben ook veel waardering voor de groeiende betrokkenheid bij het Fries die in de afgelopen beleidsperiode merkbaar was, zowel bestuurlijk als politiek. Bij de Provincie is zulke betrokkenheid al bijna vanzelfsprekend geworden – iets waar we erg opgetogen over mogen zijn – maar bij de Rijksoverheid is de groeiende aandacht voor het Fries toch een opvallende, zeer positieve ontwikkeling. De overtuiging dat het Fries als Rijkstaal zorg en aandacht van de nationale regering nodig heeft, is duidelijk verder doorgedrongen in zowel de departementen als het nationaal parlement. Wij vertrouwen erop dat het Rijk dit groeiende gevoel van zorgplicht voor het Fries vasthoudt, uitbouwt en in het openbaar uitdraagt. Zo krijgt de Rijksverantwoordelijkheid voor het Fries steeds meer vorm. Die betrokkenheid wordt in de Friese gemeenschap gezien en gewaardeerd.

Een tweede opmerking: elk van de onderstaande adviezen doen wij tegelijk aan Rijk en Provincie, omdat ze als gelijkwaardige BFTK-partners opereren en beide dezelfde verantwoordelijkheid dragen voor de voortgang van het BFTK-proces.

Ten derde: we hechten eraan om uitdrukking te geven aan onze waardering voor de inzet, betrokkenheid en deskundigheid van de ambtenaren, zowel in Den Haag als in Leeuwarden. Zowel bij de Provincie als het Rijk hebben de ambtenaren ontzettend hard gewerkt voor deze BFTK, onder politieke, maatschappelijke en organisatorische omstandigheden die niet altijd makkelijk kunnen zijn geweest. Sommige van de adviezen die we hieronder doen, zijn er mede op gericht hen te ondersteunen bij hun werk aan het Friese dossier.

En als laatste: wij zijn verheugd dat we ons advies hebben kunnen verrijken met de mening van het jongerenpanel van DINGtiid, dat in 2023 is ingericht: de 'Asega's'.¹ Wij hebben hen gevraagd hoe Friese jongeren meer bij het taalbeleid betrokken zouden kunnen worden; hun visie is samengevat in de bijlage bij dit advies.

DINGtiid kreeg in juni 2023 de gelegenheid om een eerste concepttekst in te zien, en wederom in september 2023; we hebben toen voorlopige indrukken met de ambtenaren kunnen uitwisselen. Een derde concepttekst is ons op 6 februari 2024 voorgelegd, in de weken daarna gevolgd door bijgewerkte versies – het onderhandelingsproces tussen Rijk en Provincie is op sommige dossiers nog in volle gang. Een volledige tekst waar geen grondige veranderingen meer op waren te verwachten heeft DINGtiid op het moment van schrijven nog niet ontvangen. Hierdoor was in het BFTK-proces te weinig ruimte voor een grondige advisering, uitgevoerd op een wijze die DINGtiid als passend beschouwt bij het belang van het dossier en de wettelijke taak die het orgaan daarbij heeft. De onderstaande adviezen zijn daarom op hoofdlijnen, voorlopig en niet volledig; op bepalingsniveau hebben we helaas op dit moment niet meer dan incidenteel kunnen reageren. DINGtiid houdt zichzelf dan ook het recht voor om van aanbevelingen af te wijken of hierop aan te vullen als nieuwe ontwikkelingen daartoe aanleiding geven. Omdat we bij de advisering op de vorige BFTK, in 2018, in een vergelijkbare positie terechtkwamen, zijn sommige van de onderstaande aanbevelingen – met name in deel I 'Proces' – erop gericht om te voorkomen dat een dergelijke situatie in de toekomst opnieuw ontstaat.

Bij de Tussenrapportage² in 2021 van de vorige BFTK (2019-2023) heeft DINGtiid via uitgebreide veldconsultatie willen inventariseren welke lacunes de BFTK had en welke ambities de komende BFTK zou kunnen nastreven. Op basis hiervan zijn toen al veel adviezen aan Rijk en Provincie aangeboden om de nieuwe BFTK mee te kunnen verrijken. Onze Tussenrapportage wordt genoemd bij de stukken die in de voorbereiding van deze BFTK zijn geraadpleegd. We vertrouwen erop dat die adviezen zijn meegenomen, al zijn we dit omwille van de tijd niet verder nagegaan. Op de adviezen op hoofdlijnen die we destijds deden (Deel 1: Algemene adviezen), komen we later nog terug.

¹ <https://dingtiid.frl/nl/jongerenpanel-van-asegas-helpt-dingtiid-met-fries-taaladvies/>

² <https://dingtiid.frl/nl/advies-tussenrapportage-bftk-2019-2023/>

Hieronder volgen dan onze aanbevelingen voor de nieuwe BFTK. We verdelen ze in drie categorieën: eerst aanbevelingen betreffende het proces (I). Hierna volgen de inhoudelijke aanbevelingen, op hoofdlijnen (II) en voor ieder hoofdstuk afzonderlijk (III); in de laatste categorie richten we de blik *incidenteel* op individuele bepalingen – hier mag absoluut geen volledigheid worden verwacht. Als gezegd bevat de bijlage nog een nuttige advieslijn van onze Asega's, die we graag onder uw aandacht brengen.

Aanbevelingen I: Proces

BFTK-proces: een exponentiële curve

In het huidige Friese taaldossier is het aangaan van een nieuwe BFTK een belangrijk moment, om niet te zeggen: het hoogtepunt van het Friese taalbeleid, waar eens in de vijf jaar met man en macht naar toe wordt gewerkt. Dit toewerken gebeurt op vele plekken: bij de Provincie, bij BZK, bij de andere Rijksdepartementen, bij Friese instellingen en ook bij DINGtiid. De ondertekening van een nieuwe BFTK is een overgangsmoment tussen twee beleidsperiodes, een markering van een nieuwe fase voor het Friese taalbeleid.

Het huidige BFTK-proces heeft, wat werkdruk betreft, het karakter van een exponentieel groeiende curve, die (letterlijk) het hoogtepunt vindt in de ondertekening en dan, logischerwijs, eerst weer een poos inzakt. Pas na de tussenrapportage, zo halverwege de BFTK-periode, wordt een onderhandelingsproces opnieuw opgestart, neemt de druk telkens meer toe en gaat de curve weer omhoog, met hetzelfde exponentiële karakter. In zo'n proces voelt de overgang naar een nieuwe BFTK bijna meer aan als een cesuur tussen twee beleidsperiodes dan als een continuering en versterking van een stabiel langetermijnproces. Het is duidelijk dat het ontbreken van een heldere en breedgedragen langetermijnambitie het proces minder stabiel maakt; hier komen we later in dit advies nog op terug.

De huidige opzet is volgens DINGtiid niet langer optimaal. En met zekerheid is in de huidige werkwijze de druk op de betrokken ambtenaren in de laatste fase te groot, wat tot spanningen en onzorgvuldigheid kan leiden, inhoudelijk of procesmatig. Dit valt de ambtenaren natuurlijk op geen enkele wijze aan te rekenen: het is een gevolg van het proces zoals dat in de loop van de jaren is ontstaan. Om de druk op de ambtenaren te verlichten en hen in de gelegenheid te stellen hun werk goed en met voldoening uit te voeren, is het nodig dat er, zowel bij Rijk als Provincie, meer *structurele* ruimte (in fte's) en meer *continuïteit* komt in het werk aan het Friese dossier in het algemeen, en aan de BFTK specifiek. Dit betekent: meer mensen en meer middelen vrijspelen voor dit beleidswerk. Wij adviseren u daarom het BFTK-proces opnieuw te structureren vanuit het perspectief van de zorgplicht voor het Fries als een doorgaande, gemeenschappelijke opdracht. Zorg er hierbij voor dat de druk veel minder op het laatste jaar van de BFTK-periode komt te liggen. Borg bovendien bij beide overheden voldoende *structurele* personele inzet en continuïteit van kennis.

We doen ook een suggestie hoe het proces anders vorm kan worden gegeven. De situatie zou in onze optiek verbeteren wanneer Rijk en Provincie het opstellen van een BFTK sterker als een doorgaande opdracht opvatten en inrichten. Natuurlijk moeten de afspraken periodiek worden bevestigd en aangescherpt, maar als het ambtelijke voorwerk minder naar een piekmoment toewerkt en meer een doorlopend karakter heeft, is de top van de werkdruk minder hoog. De curve wordt wat 'platgeslagen'. De aandacht zakt minder ver weg, wordt minder verlegd naar andere beleidsterreinen, maar hoeft zo ook minder weer opnieuw te worden opgebouwd. De werkdruk wordt beter verdeeld, het informatieniveau en de betrokkenheid blijven op peil. Niet alleen is er zo meer doorgaande dialoog tussen de BFTK-partners, maar ook met het veld.

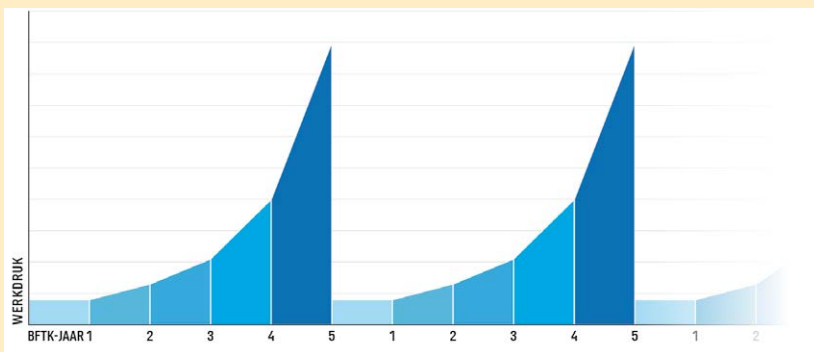
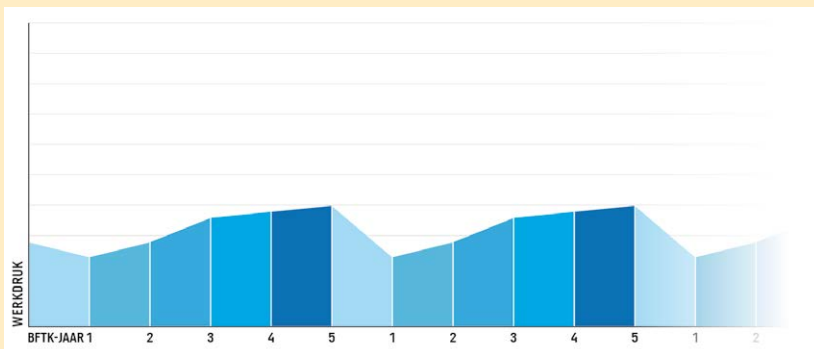

Fig. 1ab: Van een exponentiële curve ...

... naar een gelijkmatiger verdeelde werkdruk.

Een tweede optie – die ook met de eerste kan worden gecombineerd – is om het proces inhoudelijk anders in te steken. Op dit moment is het proces zo ingericht dat alle BFTK-dossiers op één en hetzelfde moment

moeten zijn afgerond. Alle domeinen worden tegelijkertijd geactiveerd in het voortraject en de informatiesessies per domein liggen dan steeds erg dicht op elkaar. Dit zorgt voor hectiek en grote werkdruk, ook in het veld – veel partijen in het veld zijn immers op meer dan één domein actief. En dat resulteert erin dat de afspraken voor alle domeinen op hetzelfde moment worden gemaakt; de lijnen binnen het proces lopen naar één punt toe, ze convergeren. Men zou echter ook meer lineair kunnen werken: smeer informatiesessies meer uit over de BFTK-periode, prioriteer hierbij op basis van urgentie of complexiteit; maak op verschillende momenten domeinafspraken en houd hierbij rekening met het feit dat sommige domeinen vaker zulke afspraken nodig kunnen hebben. Zo kun je de focus efficiënter maken, wat rust en aandacht meebrengt voor het gehele veld. En zo krijgt de periodieke BFTK-ondertekening ook meer het karakter van een bevestiging van de intenties en ambities, met op de domeinen aanpassingen van die intenties en ambities, ingegeven door groeiende kennis of nieuwe ontwikkelingen.

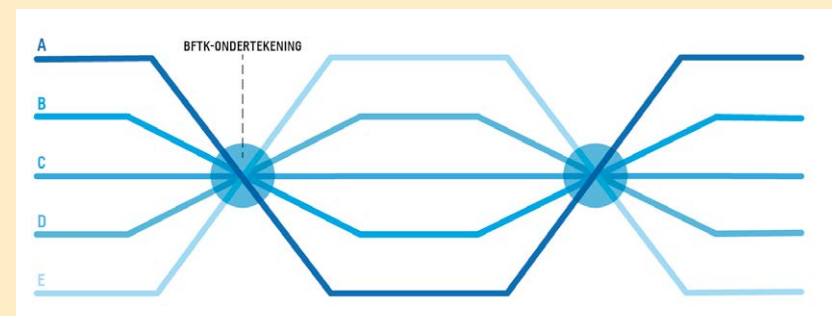
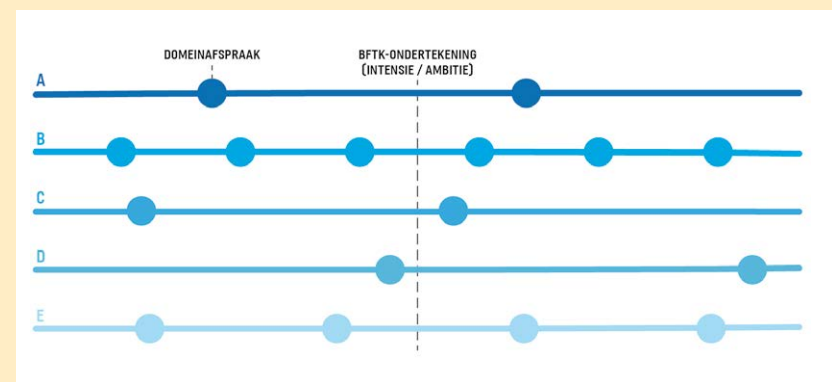

Fig. 2ab: Van een convergerende werkwijze...

...naar een meer lineair BFTK-proces.

Positie en rol DINGtiid

Zoals we in de inleiding al hebben gezegd, moeten we helaas vaststellen dat DINGtiid zijn advieswerk in dit BFTK-proces niet optimaal heeft kunnen uitvoeren. De BFTK-partijen zouden de positie en rol van DINGtiid in het proces moeten borgen op een wijze die het orgaan in staat stelt om zorgvuldig zijn wettelijke adviestaak ten aanzien van de BFTK te kunnen uitvoeren.

Bovendien is naar onze mening de rol van DINGtiid in het afsluitende hoofdstuk 8 niet belegd op een wijze die strookt met het belang dat de Wet gebruik Friese taal aan die rol hecht. Onze voorstellen om hoofdstuk 8 aan te passen, zijn:

- in artikel 1 zou moeten worden vastgelegd dat de aanbevelingen van DINGtiid, naast die van de ComEx van de Raad van Europa, input voor het periodiek bestuurlijk overleg vormen;
- in artikel 3, betreffende informatieverstrekking aan de Tweede Kamer en Provinciale Staten, zou de BFTK-Tussenrapportage van DINGtiid moeten worden genoemd;
- in artikel 5 en 6, over het tussentijds wijzigen resp. beëindigen van de afspraken, zou moeten worden vastgelegd dat DINGtiid in voorkomende gevallen eerst wordt gevraagd om te adviseren wat dit voor het Fries betekent.

Zulke aanpassingen komen voort uit artikel 4 van de Taalwet, dat de rol en positie van DINGtiid als orgaan voor het Fries behandelt.

Wij adviseren kortgezegd om, in samenspraak met DINGtiid, de zorgvuldige uitvoering van de wettelijke rol van het adviesorgaan in het BFTK-proces te borgen. Breng hierbij de rol en plek van DINGtiid in overeenstemming met artikel 4 van de Wet gebruik Friese taal.

Aanbevelingen II: Hoofdlijnen

Na die meer procesmatige aanbevelingen volgen nu de adviezen die betrekking hebben op de inhoud van de BFTK. Zoals gezegd zijn deze op hoofdlijnen en dus grotendeels van een algemeen karakter. Omdat ze overeenkomst vertonen met de algemene adviezen van onze Tussenrapportage over de BFTK 2019-2023, herhalen we die hier, zoals ze aan het einde van deel I van de Tussenrapportage werden samengevat:

“Samenvattend adviseert DINGtiid de BFTK-partners om de BFTK nog meer te zien als een potentiële motor om nieuwe ambities met het Fries aan te sporen bij organisaties en bij burgers en hen te inspireren. Dat kan door, aan de ene kant, in de BFTK meer ruimte te scheppen om individuele organisaties zelf vanuit ambitie, creativiteit en eigen expertise het Fries te laten bevorderen. Aan de andere kant kan de Friese samenleving misschien nog beter bij het taalbeleid worden betrokken door een slimme marketingaanpak. Zowel in zo’n marketingaanpak als bij het aansporen van de ambities bij organisaties en Friese burgers denkt DINGtiid dat de concepten ‘Zichtbaar, open & eigen’ inspirerend zouden kunnen werken”.

De onderstaande adviezen raken vaak, maar niet uitsluitend, aan de prioriteiten, ambities en uitgangspunten zoals die ook in Hoofdstuk 1 van de BFTK staan geformuleerd.

Ambitie en visie

In de overwegingen van de BFTK gaat het over het wettelijk kader en de bijkomende verantwoordelijkheden en verplichtingen, en dat is ook noodzakelijk. Maar tegelijk met die overwegingen kunnen ook overtuigingen betreffende de waarde van het Fries worden meegegeven. Wij missen die nog, ook al zien we dat artikel 7 wat dat betreft zeker relevantie heeft. Het zou echter goed zijn om van begin af aan – en dus in de overwegingen op de eerste pagina – duidelijk te zijn over de gedeelde overtuiging van Rijk en Provincie over het Fries en wat deze overtuiging op grote lijnen betekent voor de ambitie, inzet en rolverdeling in de komende beleidsperiode.

In de overwegingen zou kunnen worden uiteengezet waarom het borgen van het Fries van belang is. En dan niet (alleen) wat de nationale of Europese *verplichtingen* zijn, maar ook: wat is de *intrinsieke waarde*

van het Fries voor de Friezen, voor Fryslân en voor Nederland? Waarom moeten we het Fries behouden en bevorderen? Wat zijn de voordelen van het Fries, individueel en voor de maatschappij als geheel? Men kan denken aan het benoemen van de cognitieve voordelen, culturele diversiteit, inclusiviteit, sociale cohesie, taalkundig erfgoed, historisch bewustzijn, economische voordelen of psychologisch welzijn. Algemener gesteld: het stimuleren van minderheidstalen vanuit internationaal erkende uitgangspunten draagt bij aan een inclusievere maatschappij die meer verscheidenheid kent en hierdoor meer veerkracht heeft, en waarin de rechten en de behoefte van alle burgers worden erkend en gerespecteerd.

Hierbij valt veel op zijn plek als nog sterker duidelijk wordt gemaakt waarom het Fries een *nationale* zaak is. Door de ‘Werdegang’ te schetsen van de Friezen en hun taal door de eeuwen heen in het historische Friese cultuurgebied, dat provincie- en landsgrenzen overstijgt, kan nog sterker de verbinding worden gelegd met wat de toekomstambities voor het Fries op de langere termijn zijn, en komt er meer focus. Dan wordt veel duidelijker dat een BFTK-periode een momentopname is in een eeuwenlange – zowel voor- als achteruit in de tijd – en interregionale ontwikkeling, in plaats van een doel op zichzelf.

Hiermee hangt de cruciale rol en positie van het Rijk samen. Het Rijk is de coördinerende overheid bij de implementatie van de afspraken die Nederland Europees heeft gemaakt voor het Fries, en ook de overheid die hierover rapporteert. Hiermee is de Rijksoverheid het scharnierpunt tussen Europa en Fryslân. Bovendien heeft het Rijk op veel dossiers de sleutel in handen, omdat de bevoegdheid of de invloed daar ligt. Wij wijzen hier ook op het feit dat de provinciale overheid niets kan doen voor de tienduizenden Friestaligen buiten Fryslân; zij zijn ook afhankelijk van het verantwoordelijkheidsgevoel van het Rijk (zie ook hieronder, Hoofdstuk 7). Het maakt het aangekondigde onderzoek naar de wenselijkheid van een ‘Landelijke Commissie Fries’ (zie tevens hieronder) zeer relevant.

In aanvulling hierop is het belangrijk – en dit geldt voor de hele BFTK – dat nergens wordt gesuggereerd dat Rijk en Provincie een ander gevoel van prioriteit hebben. Het gaat bij de BFTK om een bestuursafpraak tussen gelijkwaardige partners, die samen afspreken wat belangrijk en wenselijk is voor de Rijkstaal Fries. Daarbij past geen merkbaar voorbehoud van één van de partijen. De BFTK-partners dienen met één mond te spreken en gedeelde verantwoordelijkheid over alle afspraken te nemen. Samenvattend, ten aanzien van ambitie en visie: maak al in de

overwegingen van de BFTK ruimte voor een duidelijke, gedeelde overtuiging betreffende de waarde van het Fries voor de Friezen en voor Nederland, als ideëel fundament onder de wens en plicht om beleidsafspraken voor het Fries te maken. Gebruik die overtuiging ook om richting en diepte te geven aan het ambitieniveau. Straal bovendien nergens in de BFTK uit dat één van beide BFTK-partners een ander gevoel van prioriteit heeft: spreek met één mond en neem gedeelde en gelijkwaardige verantwoordelijkheid.

Langetermijndoelen

Met de ambitie en visie hangt de behoefte aan heldere en breedgedragen langetermijndoelen samen: zolang niet duidelijk is wat we op de langere termijn willen met het Fries, ontbreekt focus in het taalbeleid en is het lastig om de verantwoordelijkheden voor doelen te beleggen waar ze horen. En zo blijft ook de rolverdeling tussen Rijk en Provincie in de BFTK dikwijls onduidelijk.

Rijk en Provincie maken die behoefte overigens zelf al duidelijk, in 1.3; ze geven aan dat ze het adviesorgaan een rol hebben toebedeeld op dit gebied, die DINGtiid ook graag vervult en daarom al in zijn Werkprogramma 2024/2025³ heeft opgenomen. Hierbij zullen niet alleen de overheden, maar vooral ook de Friezen zelf worden meegenomen: wat willen zij met hun taal op de langere termijn? De BFTK noemt wat dit betreft het jaartal 2051: exact honderd jaar na Kneppelfreed. Dit lijkt ons een zeer geschikte beleidshorizon.

Ook is er op dit vlak samenhang met een ander adviesdossier dat de minister op aansporen van de Tweede Kamer bij DINGtiid heeft belegd (zie ook 1.2): de wenselijkheid van een Landelijke Commissie Fries. Zo’n commissie op nationaal niveau moet de plek worden waar de Rijksverantwoordelijkheid voor het Fries centraal staat, en waarin de eigen rol wordt ingevuld. Ook dit werk moet gebeuren op basis van gedeelde langetermijndoelen, en dus gaan die beide dossiers eigenlijk hand in hand. DINGtiid is van mening dat de behoefte aan langetermijndoelen zó kardinaal is voor het denken over het Fries, over verantwoordelijkheid van overheden hierin en over het gevoel van betrokkenheid en urgentie betreffende het Fries bij de burgers, dat de BFTK-partners die behoefte een plek zouden moeten geven in de overheidscommunicatie over de aankomende BFTK. Dit zal helpen om de partij die verreweg het

³ <https://dingtiid.fr/nl/werkprogramma-2024-2025/>

belangrijkst is in het denken over de toekomst van het Fries – de Friestaligen zelf – nu al te activeren om hier zelf ook over na te denken. Er is ook samenhang met onze volgende paragraaf, die ingaat op concretisering en monitoring: heldere langetermijndoelen zorgen dat concretisering van lopend beleid eenvoudiger wordt en dat monitoring een andere, diepere lading krijgt.

Kortom: maak als BFTK-partners de behoefte aan langetermijndoelen voor het Fries breed kenbaar, ook om de Friese maatschappij te activeren hierover na te denken en zodoende maatschappelijk draagvlak en een gevoel van urgentie op dit gebied te bewerkstelligen.

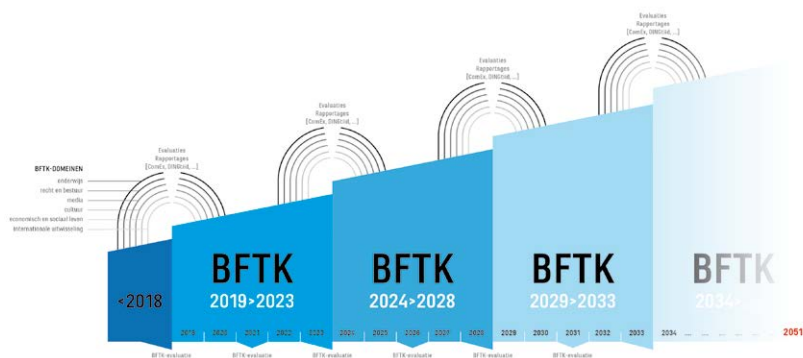

Fig 3: Idealiter werken opeenvolgende BFTK's op basis van een helder en breedgedragen langetermijndoel.

Concretisering en monitoring

DINGtiid heeft begrip voor het feit dat het soms lastig is om in de onderhandelingen tussen Rijk en Provincie over het Fries te komen tot zeer concrete afspraken; soms is een afspraak alleen acceptabel voor beide partijen wanneer er een zekere ruimte in de formulering blijft. Woorden als 'streven', 'mogelijkheid', 'verkennen', 'onderzoeken' of combinaties hiervan lijken dan aantrekkelijk. Maar ze scheppen ruimte die niet altijd wenselijk is. Zulke formuleringen zorgen ervoor dat het doel dat in een bepaling is genoemd, vaag wordt of dat de ambitie eruit lekt. Iets 'verkennen' is snel gedaan, ergens naar 'streven' ook. Er kan dan al snel 'een vinkje' worden gezet, maar hier schiet het Fries uiteindelijk niet veel mee op. Mijd zulke al te voorzichtige formuleringen waar dat kan, en voorkom zo 'onderambitie'. Zorg dat iedere bepaling een concreet,

haalbaar en meetbaar doel heeft, of een afspraak waar geen ruimte in zit. Er is wat dat betreft ook samenhang met de vorige paragraaf over langetermijndoelen: concretisering van lopend beleid wordt gemakkelijker en de rollen en verantwoordelijkheden worden helderder als duidelijk is wat het gedeelde doel op de langere termijn is.

De concretisering en meetbaarheid van haalbare doelen brengt ons bovendien bij een ander punt, dat DINGtiid niet voor het eerst naar voren brengt: concretisering en meetbaarheid zorgen ervoor dat monitoring eenvoudiger wordt. Door meetbaarheid sterker in te brengen, is op het tussentijdse meetmoment sneller duidelijk wat de status is, en wat er nog dient te gebeuren. Was de gestelde ambitie realistisch, te hoog of te laag? Dit kan ook een aanpassing in de aanpak meebrengen. Duidelijke en transparante monitoringsafspraken zijn dan ook erg belangrijk voor succesvol taalbeleid; zulke afspraken zouden dan ook een plek moeten krijgen in de BFTK (bijvoorbeeld in Hoofdstuk 8, bepaling 2).

DINGtiid is overigens van mening dat het belangrijk is om de monitoring van de BFTK extern te beleggen. Door dit uit te besteden, vermindert de werkdruk en worden transparantie en objectiviteit bevorderd. Uiteraard hoort evaluatie bij het monitoringsproces. (In de volgende paragraaf gaan we in op de kwestie van taalmetingen, die erg belangrijk zijn voor een goede monitoring).

Verder is het aan te raden om door de hele BFTK-periode heen periodiek 'domeinsamenkomsten' te beleggen om de voortgang en ontwikkelingen binnen een bepaald BFTK-domein te bespreken. Zo kan worden geanticipeerd op maatschappelijke wensen en beleidsontwikkelingen en kan worden voorkomen dat aan het einde van het BFTK-proces onverwachte zaken opduiken. Het spreekt voor zich dat het ook voor domeinafspraken goed is als de langetermijndoelen helder zijn. Samengevat: Zorg dat iedere bepaling een concreet, meetbaar en haalbaar doel heeft, of een duidelijke afspraak; mijd vaagheden in formuleringen. Neem het monitoringsproces op in de BFTK (bijvoorbeeld Hoofdstuk 8), en beleg de monitoring extern. Organiseer periodieke 'domeinsamenkomsten', om de voortgang en ontwikkelingen binnen een BFTK-domein te bespreken.

Metten is weten

Aan de ene kant is er de monitoring van het BFTK-proces, maar aan de andere kant is er ook de monitoring van de bredere effecten van taalbeleid. Wat is de 'staat van het Fries'? Hoe ontwikkelen zich het gebruik van de taal, de taalhouding en de taalvaardigheid? Natuurlijk

zijn er de periodieke taalsurvey's van de Provincie (*Taalatlas*), de minder frequente maar diepgaande taalonderzoeken van de Fryske Akademy, de incidentele taalonderzoeken bij, met name, individuele gemeenten, en soms ook nog taalmetingen vanuit andere academische centra in Nederland.

Zulke onderzoeken zijn erg belangrijk om de effecten van taalbeleid te meten en eventueel bij te stellen. Maar er zit geen sterke lijn in: de vraagstellingen en methodologieën zijn erg verschillend, er zit geen brede programmatische aanpak in en de uitkomsten worden niet breed genoeg gedeeld en besproken. Om dit 'taalmeetlandschap' te verbeteren, heeft DINGtiid op verzoek van BZK, in samenwerking met de Afûk, begin 2020 een DINGpetear belegd met wetenschappelijke experts en betrokken ambtenaren. Een gedeelde overtuiging van de aanwezigen was dat het voor het Fries van groot belang is dat er meer eenheid en coördinatie komt in de metingen, zodat het gemakkelijker wordt om gebruik te maken van bestaande infrastructuur en om toegang tot kennis te krijgen. Door corona kon er helaas destijds amper follow-up komen op dat DINGpetear, maar de nieuwe BFTK biedt de kans om hier nu toch stappen in te zetten. Er is behoefte – om niet te zeggen: noodzaak – aan een programmatische aanpak van het meten van taal in Fryslân en van een goed uitgewerkt, breed toepasbaar instrumentarium. Anders gezegd: er moet een stabiele meetinfrastructuur komen, die op een gezonde methodologische basisbehoefte is gebaseerd en aanbod bijeen kan brengen. De academische frisistiek is de sector die in deze behoefte zou moeten voorzien. Voor het proces van het stellen, monitoren en realiseren van langetermijndoelen voor het Fries is zo'n stabiele meetinfrastructuur eigenlijk een *conditio sine qua non*: hoe kan langetermijnbeleid worden bijgestuurd indien de effecten niet goed in kaart kunnen worden gebracht? DINGtiid raadt daarom aan dat in de BFTK de behoefte wordt benoemd van een stabiele meetinfrastructuur die (ook) de effectiviteit van taalbeleid blootlegt, en een opdracht aan de academische frisistiek wordt opgenomen om die aan te leggen.

Vorm en publiciteit

We grijpen hier eerst terug op ons advies in het kader van de Tussenrapportage BFTK 2019-2023, die we in 2021 uitbrachten. Hierin heeft DINGtiid aanbevolen om voor de nieuwe BFTK drie zaken speciale aandacht te geven: 1. Maak de BFTK zichtbaar, open & eigen; 2. Zorg dat de BFTK als een ambitiemotor fungeert; 3. Geef speciale aandacht aan de marketing van de BFTK.

De nieuwe BFTK borgt de infrastructuur van het Fries voor opnieuw vijf jaar, breidt deze uit en geeft aan de onderdelen ervan extra en nieuwe mogelijkheden om de ambitie met het Fries te vergroten. Bovendien wordt al veel sterker dan in het verleden de ambitie met het Fries bij de BFTK-partners zelf uitgedragen. Wat dat betreft kan men zeker stellen dat de BFTK als een 'ambitiemotor' fungeert.

Niettemin, wie niet tot die infrastructuur behoort – en dat is de overgrote meerderheid van de Friezen – zal zich nog niet meteen aangesproken voelen door de BFTK; verreweg de meeste Friezen hebben er waarschijnlijk nog nooit van gehoord. Men hoort vaak dat de ambitie met het Fries vooral moet beginnen met de Friezen zélf, en daar is wel wat voor te zeggen. Maar we weten ook dat overheidsbeleid belangrijk is om de burger tot een bepaalde modus te inspireren om mee te doen. Dat doet een BFTK in deze vorm niet, is DINGtiid van mening. Men moet immers wel een zeer speciale interesse in de eigen taal hebben, wil men zich verdiepen in zo'n lang en lastig document. De BFTK is volgens ons nog niet zo 'zichtbaar, open & eigen' geworden als dat zou kunnen. De tekst nodigt niet heel erg uit om te bekijken wat men er als burger zelf mee kan. Er zijn voor individuele burgers, maar ook voor sportclubs, muziekverenigingen, kerken, etc., eigenlijk te weinig aanknopingspunten om zelf met het Fries aan de slag te gaan (zie ook hieronder onze aanbevelingen bij Hoofdstuk 6). Dat zoiets natuurlijk wel mag, is duidelijk, maar de BFTK zou meer bepalingen kunnen bevatten die de gemeenschap hiertoe ook werkelijk inspireren of faciliteren. Voor taalbeleid dat ook die gemeenschap meeneemt en activeert, is het dus (nood)zaak om de BFTK in de samenleving bekender en toepasbaar te maken. Dat kan niet alleen met publiciteit en marketing maar ook via burgerparticipatie (zie opnieuw onze adviezen bij hoofdstuk 6). Laat beter zien dat Rijk en Provincie gezamenlijk de wens hebben, of zelfs: de noodzaak voelen om het bredere publiek te betrekken bij taalbeleid. Dat is cruciaal voor het succes van en het draagvlak onder dat taalbeleid; wat dat betreft zou die wens zelfs onderdeel kunnen zijn van de initiële uitgangspunten van deze BFTK.

Wat raakt aan dit punt is ook onze eerdere aanbeveling over het spreken met één mond: straal in communicatie-uitingen eenheid uit als BFTK-partners; suggereer niet dat één van beide overheden hier belangrijker in is dan de ander. Een cruciaal punt, menen wij, van het succes van communiceren over taalbeleid is dat beide overheden een breed draagvlak en een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel uitstralen. Bovendien, als de overheden nu al samen in de BFTK stappen zetten om

de burger bij taalbeleid te betrekken, zal het ook gemakkelijker maken om later met diezelfde burger in gesprek te gaan over de langetermijnagenda voor het Fries: Hoe zien de Friezen de toekomst van hun taal?

Zet dus sterker in op de marketing van taalbeleid en van de BFTK: maak de *noodzaak* van burgerparticipatie bij taalbeleid onderdeel van de algemene uitgangspunten in hoofdstuk 1. Zorg dat in de marketing beide BFTK-partners even zichtbaar zijn, om zo breed draagvlak en een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel uit te stralen.

Advieslijn Asega's

Als bijlage bij dit advies vindt u een brief van het jongerenpanel van DINGtiid – de 'Asega's' – die hun gedachten bevat over de vraag die wij hen eerder hebben gesteld: "Hoe kunnen de ambities en kansen van de BFTK onder het jongere deel van de Friese gemeenschap bekend worden gemaakt?" Wij raden u aan om die input mee te nemen in uw overwegingen. Hun belangrijkste punten vatten we hier al samen, ook omdat wij die van harte onderschrijven:

- 1) Verspreid een ultrakorte, laagdrempelig geformuleerde samenvatting van de BFTK.
- 2) Straal uit dat het Fries een succesverhaal is en dat jonge Friezen deel van dat succes kunnen uitmaken.
- 3) Maak voor publiciteit gebruik van een professioneel marketingbureau.
- 4) Daag Friese jongeren uit om zelf mee te doen aan het Fries.

Aanbevelingen III: Per hoofdstuk

Na deze algemene aanbevelingen, die op de BFTK als geheel betrekking hebben, volgen aanbevelingen die de individuele hoofdstukken betreffen. Af en toe worden ook correcties en aanvullingen gegeven, al kunnen die niet anders dan fragmentarisch van aard zijn.

I Algemeen

We verwijzen hiervoor naar het bovenstaande deel II van onze Aanbevelingen, waar we al zijn ingegaan op veel kwesties die betrekking hebben op zaken die in Hoofdstuk 1 zijn beschreven.

2 Onderwijs

Focus, samenhang en doorgaande leerlijn

Het is duidelijk dat in dit hoofdstuk de grootste en meeste ambities zijn belegd, en daar is DINGtiid mee ingenomen. Onderwijs is kardinaal voor de taalvitaliteit, dat kan niet genoeg worden benadrukt. De stappen die op de verschillende onderwijsvelden worden gezet, zijn groot en Taalplan Frysk 2030 is een stevig beleidsfundament onder veel bepalingen. Toch hebben we geworsteld met dit hoofdstuk. Omdat het zo'n complex domein is, omdat er zoveel partijen en diensten bij betrokken zijn en omdat er zoveel verschillende prioriteiten en uitgangspunten onder liggen – zowel algemene als meer onderwijsspecifieke – is het erg lastig om vast te stellen wat nu feitelijk de centrale ambitie is, of iedereen hiervoor nu wel de goede dingen doet, of er niets blijft liggen, ...en of de samenhang tussen alle maatregelen en ambities wel voldoende is. We kunnen het eigenlijk niet goed overzien.

Als wij losse passages uit de inleidende paragrafen van het hoofdstuk samenvoegen, komt het volgende beeld op, dat volgens ons de visie van de BFTK-partners op Fries onderwijs weergeeft:

“Onderwijs heeft als belangrijke taak om kinderen en jongeren taalvaardig te maken. (...) Het Fries is de moedertaal van veel leerlingen in Fryslân. (...) In Fryslân zijn niet alleen kennis en vaardigheden van de Nederlandse taal van belang, maar ook van de Friese taal (...) Kennis van de Friese taal en over de Friese geschiedenis, cultuur en identiteit behoort in Fryslân tot de basisvaardigheden. (...)”

De ambitie die hieruit voortkomt, blijkt dan (bijvoorbeeld) uit deze zin:

“Alle Friese kinderen en jongeren dienen de kans te krijgen om volwaardig tweetalig en geletterd te worden in het Fries (...)”

En dan zijn dit enkele belangrijke uitgangspunten om die ambitie mee te realiseren:

“Alle scholen in het Friese taalgebied dienen het Fries aan te bieden volgens de wettelijk vastgestelde kerndoelen (...). Taalplan Frysk 2030, met als uitgangspunt een volledig aanbod Fries volgens de kerndoelen op alle scholen in het Friese taalgebied in Fryslân, is voor de komende periode onverminderd het uitgangspunt. (...) Een actieve houding van alle betrokken partijen is hierbij noodzakelijk”

Wanneer men de zinnen zo bij elkaar zoekt, ontstaat al een meer gecomprimeerd beeld van wat de BFTK op het gebied van onderwijs wil bereiken, en dat streven onderschrijft DINGtiid zeer zeker. Maar de visie en de focus zijn te sterk gecamoufleerd in beleidsproza, en de samenhang blijft te impliciet. Dat maakt het lastig voor onderwijsprofessionals – zowel bestuurders als docenten of onderwijsbegeleiders – om te begrijpen en te onderschrijven wat het belang van een bepaalde maatregel is. De complexiteit ondergraaft het gevoel van urgentie en hiermee het draagvlak.

Dit kan volgens DINGtiid anders. Door veel kernachtiger de visie op Fries onderwijs te formuleren en deze uit te dragen, worden de rollen en verantwoordelijkheden veel helderder – zowel bij de overheden als in het veld. Dit kan worden gerealiseerd door die visie neer te leggen in een aparte Onderwijsnotitie Fries, die zelfs het karakter zou kunnen krijgen van een structuurnotitie: wat zijn onze ambities met het onderwijs in de Friese taal, en hoe moeten we het Friese onderwijs inrichten om aan die ambities met de taal te voldoen?

Wij vinden bovendien dat het begrip ‘doorgaande leerlijn’ in het Friese onderwijsbeleid nog veel centraler moet staan dan nu het geval is. Op meerdere plekken in de BFTK wordt dat begrip wel opgevoerd en wordt het belang ervan aangeduid, maar het zou wat DINGtiid betreft nog veel meer als het fundament onder langetermijnbeleid voor het Friese onderwijs moeten worden neergezet. De doorgaande leerlijn is immers kardinaal voor de toekomstige vitaliteit van het Fries en verdient daarom een prominente plek in de overkoepelende prioriteiten en ambities van het algemene Hoofdstuk 1 (bv. in 1.1.3, als het gaat om onderwijs en onderzoek) en, nogmaals, in de openingszinnen van Hoofdstuk 2. Dit helpt om het begrip te internaliseren, bij de overheden en in het veld.

De doorlopende leerlijn van het Fries: van neuter tot normovendus

Figuur 3: De doorgaande leerlijn Fries voorgesteld als een systeem van raderen, die soms goed, soms minder goed op elkaar aansluiten.

Samenvattend betreffende de focus en samenhang in het onderwijsbeleid en het belang van de doorgaande leerlijn hierbij, is onze aanbeveling aan Rijk en Provincie: Beschouw de onderwijsambities op alle niveaus in samenhang met elkaar, vanuit het perspectief van de doorgaande leerlijn en de gedeelde verantwoordelijkheid hierover; werk de visie en ambities in de komende beleidsperiode uit in een aparte Onderwijsnotitie Fries en kondig dit voornemen al in de BFTK aan.

Losse aanbevelingen betreffende onderwijs

Vanwege tijdgebrek heeft DINGtiid ervoor gekozen om op deze plek alleen het bovenstaande, meer algemene advies betreffende het onderwijs uit te diepen. Om sommige belangrijke punten niet onbenoemd te laten, geven we echter ook het volgende nog mee:

2.1 Algemeen

- Bij 2.1.3: Breng een verwijzing aan naar de adviesbrief⁴ van DINGtiid over de Onderwijsinspectie (2021).
- Idem: Voeg na de eerste zin van de tweede alinea in: “De inspectie controleert de scholen op het naleven van de wettelijke verplichting tot het geven van onderwijs in het Fries en/of het voldoen aan de voorwaarden voor de verleende ontheffing Fries.”

2.2 Voorschoolse fase

- Bij 2.2.1: Bevestig de intrinsieke waarde van het meertalig opvoeden en de doorgaande leerlijn, ‘van peuter tot promovendus’. Waak ervoor dat bij bepalingen betreffende voorschoolse educatie geen onzekerheid ontstaat ten aanzien van de zeer schadelijke misvatting dat meertalig onderwijs slecht zou zijn voor de Nederlandse taalontwikkeling; de woorden zoals de BFTK die op sommige plaatsen bevat (bijvoorbeeld. 2.2.3), wijzen wel op die misvatting.
- Bij 2.2.2: Word concreter in hoe de BFTK-partners – rekening houdend met de scheiding van bevoegdheid en verantwoordelijkheid op dit beleidsgebied – gemeenten willen stimuleren om het aandeel twee- en meertalige opvanglocaties te vergroten; maak duidelijk dat Rijk en Provincie ook wat dat betreft hetzelfde gevoel van prioriteit hebben: ‘spreek met één mond’.
- Bij 2.2.3 en 2.2.7: Zorg dat in toekomstige wetgeving betreffende de voorschoolse fase de plek van het Fries wordt benoemd op een manier die recht doet aan de gelijkwaardigheid van het Fries aan het Nederlands in Fryslân, en aan de BFTK-ambities met het Fries; vervang bovendien de laatste zin van 2.2.3 door “Voornemens tot wettelijke veranderingen die effect hebben op de praktijk van de tweetalige opvang, zullen voor consultatie worden voorgelegd aan de Provincie” en maak van die nieuwe zin een aparte, afsluitende alinea.

⁴ <https://dingtiid.frl/nl/advies-schoolinspectie-fries-bestaande-rolverdeling-is-goed/>

- Bij 2.2.4 en 2.2.8: Neem voor de kwaliteitsdoelen bij (aanstaande) pedagogisch medewerkers gelijkwaardigheid van Friese en Nederlandse taalvaardigheid als uitgangspunt.

2.3 PO/VO

- Maak expliciet dat u met ‘onderbouw in het VO’ overal en altijd minimaal de eerste beide leerjaren bedoelt, net als geformuleerd is in artikel 2.15 van de WVO (2020).
- Zorg dat op iedere VO-school het Fries als keuze-examenvak in de bovenbouw wordt aangeboden; stimuleer de instroom door in gesprek te gaan met schoolbesturen over de noodzaak hiervan.
- Bij 2.3.1: De derde alinea bevat in de eerste zin een incorrecte weergave van de uitkomsten van de bedoelde rapportage.
- Bij 2.3.1: De frase “Scholen die vmbo-onderwijs aanbieden kunnen bij het ministerie van OCW officieel toestemming aanvragen voor het opnemen van het leergebied Friese taal en cultuur binnen het profiel van de leerlingen” betekent een onwenselijke administratieve drempel, die ook niet conform de BFTK-ambities is, en daarom verlaagd of zelfs weggenomen moet worden.

2.4 WEC

- 2.4.1 bevat de intentie om na oplevering van de kerndoelen Fries voor PO/VO een vervolgtraject te starten voor een curriculum Fries voor scholen onder de WEC. DINGtiid raadt aan om de doelen te concretiseren, bijvoorbeeld: dat het bedoelde vervolgtraject meteen na die vaststelling wordt ingezet, en dat het bedoelde curriculum voor het einde van deze BFTK-periode wordt vastgesteld.

2.5 MBO

- Bij 2.5.1: In de eerste zin dient beklemtoond te worden dat mbo-leerlingen niet alleen belang hebben bij aandacht voor het Fries en het regionale taalklimaat, maar ook *het recht* hebben daarin onderwezen te worden.
- In 2.5 past een verwijzing naar voetnoot 1 (in het concept dat wij lazen), om recht te doen aan het feit dat het mbo een relatief groot aandeel leerlingen met een migratieachtergrond heeft. Om een tekstvoorstel te doen: “Mbo-studenten met een andere thuistaal dan Nederlands of Fries kunnen in deze tweetalige context de mogelijkheid krijgen hun eigen meertalige identiteit verder te ontwikkelen.”

- Bij 2.5.5: DINGtiid juicht de aankondiging toe dat er een practoraat wordt ingesteld; hiermee wordt gevolg gegeven aan de aanbeveling uit onze adviesbrief⁵ van december 2023. We merken echter tegelijk op dat op meer dan één plek in de BFTK aan dit nog niet bestaande practoraat al taken, verantwoordelijkheden en onderzoeksopdrachten worden toegekend. Nog los van het feit dat het practoraat nog definitief ingesteld en bemand moet worden, wijzen we erop dat de vrijheid van onderwijs wil dat het practoraat de eigen onderzoeksagenda moet kunnen inrichten, en dat in deze BFTK op zijn hoogst de wenselijkheid van bepaalde onderzoeken kan worden onderstreept.

2.6 Hoger onderwijs

- Bij 2.6.1: DINGtiid onderschrijft van harte de vijf speerpunten die de BFTK hier benoemt en die onder meer aansturen op de inrichting van een universitaire bachelor Fries en een hbo-minor Fries t.b.v. aankomende journalisten.
- Bij 2.6.5: Zie hieronder, bij onze aanbevelingen betreffende Hoofdstuk 4, 'Media'
- Bij 2.6.6: De BFTK-tekst (t.a.v. universitair onderwijs) die DINGtiid is voorgelegd, is op het moment van schrijven kennelijk nog onderwerp van bespreking en daarom als voorlopig te beschouwen. We kunnen op dit moment helaas niet anders zeggen dan dat we uitkijken naar de definitieve BFTK-teksten hieromtrent en daar nog advies op willen uitbrengen. Wel kunnen we op dit moment al stellen dat ons inziens het KNAW-rapport over de toekomst van de frisistiek (december 2023) zeer gedegen is en een uiterst helder perspectief op de uitdagingen en belangen van het vakgebied geeft. De aanbevelingen die de KNAW doet, zouden de basis moeten vormen van elke afspraak (bijv. een convenant t.a.v. de bachelor Fries en een Raad voor de Frisistiek) tussen universiteit(en) en overheden ten aanzien van de borging van de frisistiek. (Enkele van deze aanbevelingen deed DINGtiid overigens zelf al in 2020; een verwijzing naar dat adviesrapport⁶ in 2.6.6 is op zijn plaats).

3 Bestuurlijke autoriteiten en recht

Het goede voorbeeld in de rechtszaal

Bij 3.1: Regelmatig is de Rijksoverheid of de provinciale overheid een partij in een juridisch geschil. Beide overheden zouden in zaken die worden afgehandeld bij de rechtbank Noord-Nederland of het Gerechtshof Arnhem/Leeuwarden het Fries moeten gebruiken waar dat kan, om zo als overheid zelf het goede voorbeeld te geven. Vooral als een zaak in Leeuwarden plaatsvindt, ligt dat voor de hand (dat het centreren van het gebruik van het Fries op de locatie Leeuwarden überhaupt aan te bevelen is, is overigens een standpunt dat DINGtiid al vaker heeft uitgedragen, bijvoorbeeld tijdens de DINGtiidlezing⁷ in november 2023 en tijdens het BFTK-Rondetafelgesprek⁸ van de Tweede Kamer, oktober 2023).

Ook op een andere wijze is een rol weggelegd voor overheidspartijen bij bestuursrechtelijke procedures. Vanuit burgervriendelijkheid kan de overheidspartij vooraf (de wettelijke norm is minimaal 7 dagen) doorgeven dat de kans aanmerkelijk is dat een betrokken burger Fries wil spreken, zodat de rechtbank of het gerechtshof dat kan faciliteren. Verder zou de Provincie Fryslân via de BFTK moeten garanderen dat er altijd Fries kan worden gebruikt bij bezwaar- en klachtenprocedures. Neem dus als overheidspartijen in de BFTK de eigen verantwoordelijkheid op om het Fries en de positie van de Friestalige burger te verstevigen in juridische procedures, door het gebruik van het Fries te stimuleren, vooral ook als de overheidspartij zelf een procespartij is.

Tolkinzet door Openbaar Ministerie (OM)

Al geruime tijd zijn er problemen met de inzet van beëdigde gerechtstolken. Beëdigde gerechtstolken stellen hun eigen tarieven en kunnen dan worden ingehuurd door een bemiddelingsbureau. Maar als de afstand tussen het tarief en wat het bureau wil betalen te groot is – en al enige tijd is dat zo goed als altijd het geval, zo begreep DINGtiid van beëdigde tolken – dan is de inzet van tafel. Momenteel speelt dit vooral binnen het strafrecht. Zonder hier nader op details in te treden, zijn zulke problemen ronduit schadelijk voor de positie van het Fries in het recht, en daarmee ook voor de Friestalige in het recht. De BFTK bevat momenteel nog geen bepalingen op dit gebied, maar het probleem is

5 <https://dingtiid.frl/nl/adviesbrief-stel-snel-practoraat-fries-en-meertaligheid-in-voor-het-mbo/>

6 <https://dingtiid.frl/nl/advys-oer-kennisynfrastruktuer-kennisberied-goed-foar-de-fryske-taal/>

7 <https://dingtiid.frl/nl/sfeerimpressie-dingtiid-lezing-2023-taal-en-recht-de-positieve-impact-van-fries-op-de-rechtspraak/>

8 <https://dingtiid.frl/nl/gespreksnotitie-dingtiid-over-rechtspraak-voor-rondetafelgesprek-bftk/>

te groot – zowel praktisch als symbolisch – om eraan voorbij te gaan. Omdat de zakelijke geschillen slechts op het gebied van strafrecht voorkomen, waarbij het OM de tolkinzet betaalt, kunnen hierover in de BFTK wel afspraken worden gemaakt: het OM valt immers onder het Rijk. De BFTK zou een bepaling moeten bevatten die dient om zakelijke geschillen tussen Rijk/OM en het Friese tolkengilde zo spoedig mogelijk structureel op te lossen of in ieder geval te verkleinen tot het punt waar de Friestalige rechtzoekende er geen nadelige gevolgen van ondervindt.

Bijlage van De Rechtspraak

Bij de bijlage bij 3.1: Dit document, afkomstig van De Rechtspraak, bevat een fout. Het klopt niet dat alleen inwoners van Fryslân een eed, belofte of bevestiging in het Fries mogen afleggen. Artikel 10, lid 1 van de Wet gebruik Friese taal schrijft voor dat iedereen dat mag doen, dus ook Friestaligen die elders in Nederland wonen. De tekst van de bijlage suggereert bovendien dat op het intranet van De Rechtspraak deze misvatting ook op andere plekken opduikt. Naast deze correctie is DINGtiid van mening dat het meer in de geest van de Wet gebruik Friese taal zou zijn om in de eerste alinea van de bijlage niet te spreken over 'de inwoners van de provincie Fryslân', maar meer generiek en inclusief: Friestaligen in Nederland.

Eigen verantwoordelijkheid gemeenten

In 3.2 gaat het veel over de Friese gemeenten die onder de Wet gebruik Friese taal vallen ('Taalwetgemeenten'). De BFTK kan echter nooit beleidsbepalend zijn ten aanzien van gemeenten, en zou ook die suggestie niet moeten bevatten. Gemeenten zijn immers geen partij bij de bestuursafpraak. Wel kunnen Rijk en Provincie benoemen dat ze belang hechten aan ambitieus gemeentelijk taalbeleid en randvoorwaarden willen scheppen die hiervoor nodig zijn. Dan valt bijvoorbeeld te denken aan het ondersteunen van een netwerk van meertaligheidscöördinatoren of het bevorderen van een goede taalmeetinfrastructuur. Tot zulke hulp zou DINGtiid de BFTK-partners dan ook willen aanzetten. (De rol van gemeenten komt ook ter sprake in 2.2, waar het gaat over de voorschoolse fase; hiervoor geldt vanzelfsprekend hetzelfde).

Fries bij Rijksuitvoeringsorganisaties

In 3.2 zou meer aandacht kunnen worden besteed aan de positie van het Fries bij de Rijksuitvoeringsorganisaties die in Fryslân actief

zijn. De casestudy⁹ die DINGtiid in 2019-2020 op dat terrein heeft uitgevoerd en de adviesbrief¹⁰ hieromtrent van februari 2023 bieden hiertoe al veel handvatten. Het vaststellen van Fries taalbeleid bij de Rijksuitvoeringsorganisaties is een belangrijke eerste stap. Hier speelt opnieuw mee, dat het ontbreken van een langetermijnambitie voor het Fries het minder gemakkelijk maakt om zulk taalbeleid te formuleren en te implementeren – wat de grote behoefte aan zulke langetermijndoelen nogmaals benadrukt. Dit hoeft natuurlijk niet te betekenen dat het Rijk op dit gebied niet nu al stappen kan zetten in deze beleidsperiode.

4 Media

Talentontwikkeling

In januari 2024 heeft DINGtiid, op verzoek van de minister van BZK en de staatssecretaris van OCW, een adviesbrief¹¹ uitgebracht over de positie van het Fries in de journalistiek; de Tweede Kamer had eerder in een motie om zo'n advies door DINGtiid gevraagd. DINGtiid heeft in die brief het standpunt herhaald dat ook door Omrop Fryslân is verkondigd bij het Rondetafelgesprek van de Tweede Kamer over de BFTK op 12 oktober 2023, namelijk: hoe uitdagend het is om in een krappe arbeidsmarkt voldoende mediatalent te vinden dat het Fries op goed niveau beheerst. Goed onderwijs in de Rijkstaal Fries is cruciaal. Het is een standpunt dat ook al in de vierde paragraaf (over Media) in onze BFTK-Tussenrapportage¹² van 2021 naar voren is gebracht "Denk met het veld na over duurzame en hoogwaardige opleiding en talentontwikkeling (...) van journalisten in verband met de Friese taal en cultuur". Dit standpunt is in onze adviesbrief herhaald, tegelijk met andere aanbevelingen om de Friestalige journalistiek te versterken:

- Ga in gesprek met journalistieke nieuwsbedrijven, onderwijs- en taalinstellingen over hoe er synergie kan worden bereikt om de kwaliteit van het Fries onder journalisten en mediaprofessionals te versterken.

⁹ <https://dingtiid.frl/nl/uitvoeringsorganisaties-willen-aan-de-slag-met-het-fries/>

¹⁰ <https://dingtiid.frl/wp-content/uploads/2020/03/20230207-DINGtiid-oan-BZK-Frysk-taalbelied-by-Ryksutfieringsorganisaasjes.pdf>

¹¹ <https://dingtiid.frl/nl/adviesbrief-zet-in-op-een-breed-toegankelijke-minor-friestalige-journalistiek/>

¹² <https://dingtiid.frl/nl/advies-tussenrapportage-bftk-2019-2023/>

- Ga door met het investeren in projecten zoals ‘Versterking lokale journalistiek door samenwerking’ en geef hierbij specifiek aandacht aan het beheersen van het Fries en kennis van een meertalige samenleving.
- Onderzoek de mogelijkheden om de artikelen 11.1.g en 11.1.e van het Europees Handvest te ratificeren, zoals aanbevolen door de ComEx en de Advisory Committee van de Raad van Europa en leg dit vast in de nieuwe BFTK 2024-2028.
- Neem de aanbevelingen uit de Tussenevaluatie BFTK 2019-2023 van DINGtiid mee.

Wat de derde aanbeveling betreft: DINGtiid zou graag willen dat de BFTK-partners hier een standpunt over innemen, ook omdat het juist stappen zijn die zorgen voor borging en voor extra brandstof onder de ambitie: het Europees Handvest is immers het ultieme beleidsfundament voor het Fries, ook onder de BFTK.

Minor Fries voor journalisten

In onze adviesbrief volgen op de zojuist genoemde aanbevelingen ook nog enkele die specifiek ingaan op de minor Friese taal en cultuur voor (aankomende) journalisten:

- Stel middelen beschikbaar.
- Maak zo’n minor ook toegankelijk voor andere doelgroepen (binnen en buiten het onderwijs).
- Help om die opleiding verder uit te bouwen, zodat ook andere sectoren er gebruik van kunnen maken.
- Onderzoek hoe de minor ook voor universitair publiek toegankelijk kan worden gemaakt.

In de onderwijsparagrafen 2.6.1 en 2.6.5 wordt de minor als speerpunt van hoger onderwijs neergezet. Hier zijn we opgetogen over, maar we signaleren dat de financiering op het moment van schrijven nog onzeker is, dat de toegankelijkheid voor universitaire studenten niet wordt benoemd (of het moet zijn dat de term ‘hoger onderwijs’ bedoeld is als: hbo en universiteit) en dat het uitbouwen ten bate van andere beroepssectoren nog onbesproken blijft. Vooral de onzekerheid over de financiering moet voor de duur van deze BFTK-periode worden weggenomen, zodat de startperiode van deze belangrijke minor hier niet onder te lijden heeft.

5 Cultuur

Het taalculturele bouwwerk

Vooraf: DINGtiid is het adviesorgaan voor de Friese taal, wat betekent dat we betreffende Hoofdstuk 5, dat over ‘culturele activiteiten en voorzieningen’ gaat, een taalcultureel perspectief innemen. Dat gezegd hebbende is het duidelijk dat een groot deel van de Friese taalculturele infrastructuur berust op enkele kernorganisaties. Afûk, Fryske Akademy, Omrop Fryslân, Tresoar, Tryater zijn bekende voorbeelden, maar er zijn natuurlijk meer. Deze hebben een bijzondere betekenis voor de vitaliteit van het Fries. Het is daarom belangrijk dat Rijk en Provincie, vanuit hun stelselverantwoordelijkheid, allebei directe verantwoordelijkheid voor het voortbestaan van die organisaties nemen. Die verantwoordelijkheid zou vanuit het Rijk dus volgens DINGtiid niet moeten worden verlegd naar de Provincie, maar tot een directe relatie met de betreffende organisatie moeten leiden, parallel aan die van de Provincie. Zulke directe relaties kunnen nu al worden gelegd, voor zover ze nog niet bestaan.

Tegelijk denken wij echter ook dat het nuttig zou zijn om meer en dieper inzicht in het bredere taalculturele bouwwerk te krijgen: wie zijn eigenlijk de spelers, wat zijn hun verantwoordelijkheden en rollen, en wat is de samenhang? Zijn er overstijgende dossiers die door een tekort aan uitwisseling wellicht blijven liggen (wij denken dan bijvoorbeeld aan archivering of digitalisering)? Zijn er partners buiten Fryslân, en wat is hun positie of verantwoordelijkheid? De BFTK zou vol moeten inzetten op verbinding in het taalculturele veld, want een tekort aan samenhang leidt zonder mis tot inefficiënte en niet-wenselijke concurrentie.

Er zijn overeenkomsten met de kennissector van het Fries, waarover DINGtiid in 2020 heeft geadviseerd. Ook daar was sprake van een tekort aan stelselverantwoordelijkheid en langetermijnvisie, wat in het veld leidde tot een tekort aan samenhang en gedeelde focus.

Gelukkig is, mede naar aanleiding van onze adviezen, in de kennissector de afgelopen jaren veel in gang gezet en verbeterd – daar geeft de nieuwe BFTK op veel plekken ook blijk van.

Bouwtekening 'Huis van het Fries'

DINGtiid zou eigenlijk nog wel een stap verder willen gaan dan het beschouwen van het taalculturele veld: Wij raden de BFTK-partners aan om in de komende beleidsperiode de inrichting van het hele 'Huis van het Fries' in kaart te laten brengen, dat immers ook meer verdiepingen heeft dan alleen kennis en cultuur. Denk ook aan media, recht of overheden. Parallel met het stellen van langetermijndoelen voor het Fries – een proces dat in de komende beleidsperiode zal worden opgestart – kan zo'n blauwdruk van de hedendaagse situatie helpen om een vernieuwde bouwtekening te maken van hoe dat Huis van het Fries er idealiter uit zou moeten zien. Bovendien komt in zo'n proces ook aan de oppervlakte of er kamers missen. Waar in het Huis zitten bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties, zoals cultuurfondsen, werkverbanden, 'Vrienden van...' etc.? En misschien nog wel het allerbelangrijkste: wie woont eigenlijk in dat huis?

We merken nog op dat geen advisering mogelijk is over 5.6, 'Wetenschapsbeoefening', omdat de conceptteksten waarover we op het moment van schrijven van dit advies kunnen beschikken, te voorlopig zijn om een standpunt te kunnen innemen. We wijzen erop dat zowel het DINGtiidadvies over de kennisinfrastructuur (2020) als het KNAW-rapport van 2023 genoeg bouwstenen bevatten om het traject van borging van wetenschapsbeoefening te kunnen inzetten. En we herhalen ons standpunt dat ook de wetenschapsbeoefening baat heeft bij heldere en breed gedragen langetermijnambities met het Fries.

6 Economisch en sociaal leven

Burgerparticipatie

De wens leeft dat de overheid een betere binding met de burger krijgt, minder 'op afstand'. Taal is hierin een belangrijk stuk gereedschap – zo niet het belangrijkste. Door de taal van de burger zichtbaar te maken en het gebruik ervan te stimuleren, wordt de afstand kleiner: de burger voelt zich zo meer gezien. Het is dan ook heel goed dat het Zichtbaarheidsakkoord inmiddels bestaat, en dat de BFTK dit ook opneemt als een van de belangrijke bouwstenen; het akkoord is een

fundament waarop kan worden voortgebouwd voor de zichtbaarheid van het Fries in het openbare domein.

In aanvulling zou ook een grote stap kunnen worden gezet door in de domeinen van het economisch en sociaal leven het gebruik van het Fries nog sterker te bevorderen dan de BFTK op dit moment doet. In dit domein is de burger immers het sterkst aanwezig. De groentewinkel, de dokter, de jachthaven, de camping, de kerk, het café, het bejaardentehuis, de muziekvereniging, de sportclub, de opvang, de bank... Op al die plekken zou het gebruik van het Fries de gewoonste zaak van de wereld moeten zijn. De BFTK laat ook werkelijk zien dat die ambitie bestaat, maar ook is duidelijk dat er geen scherpomlijnd idee is over de aanpak. Regelmatig wordt er verwezen naar het deskundige werk van de Afûk (wat het belang van de Afûk voor de Rijkstaal nog maar eens benadrukt, en hiermee ook onze zojuist benoemde aanbeveling hoe belangrijk het is dat zulke kerninstituten voor het Fries door beide BFTK-partners direct worden ondersteund). Wij kunnen echter geen bredere strategie van de BFTK-partners zelf ontdekken onder de bepaling van dit hoofdstuk. Dat is jammer, want juist in deze domeinen ligt de beste kans om – via burgerparticipatie – taalbewustzijn, taal trots en gemeenschapszin te versterken. De moeite die dit hoofdstuk lijkt te hebben om grip te krijgen op het Fries in het economische en sociale domein, is overigens goed te begrijpen, omdat veel zich afspeelt bij organisaties of op plekken waar Rijk en Provincie geen directe bevoegdheid hebben. En ook hier is weer het gebrek aan langetermijnambities lastig: wat is het grotere doel waar men ondernemers en organisaties in wil meekrijgen? Wat is de boodschap die zal worden verspreid?

Hierboven, bij deel II van de aanbevelingen ('Vorm en publiciteit') zijn we al op marketing ingegaan, in aansluiting op wat we al hebben gezegd in onze Tussenrapportage van de vorige BFTK en wat het bijgesloten advies van onze Asega's op dit gebied zegt. We benadrukken hier opnieuw hoe belangrijk zo'n publiciteitscampagne is, voor de bekendheid maar zeker ook om de burger werkelijk te betrekken bij het taalbeleid en input hiervoor op te kunnen halen. Paragraaf 6.3, bepaling 2 ('Publiciteitscampagne BFTK') bevat eerste gedachten over publiciteit, maar we vinden dat het element van marketing van taalbeleid nog veel prominenter kan en moet. Het feit dat die bepaling zo klein en mager is, duidt er wat ons betreft op dat het belang van dit punt nog niet sterk genoeg wordt gevoeld. De burger meenemen en zo de burgerparticipatie vergroten is de kern van succesvol beleid, ook voor de langere termijn. Naast het advies van een sterkere strategie op het gebied van de

marketing van taalbeleid, bevelen we ook aan om heel scherp te kijken naar de situaties waar Rijk en Provincie wél echt invloed kunnen hebben op de plek van het Fries in het sociaal en economisch leven. Denk aan uitbestedings-/offertetrajecten – ‘wie betaalt, bepaalt’ – en ook aan schriftelijke en mondelinge communicatie met private partners – ‘goed voorbeeld doet goed volgen’.

7 Grensoverschrijdende uitwisseling

Friezen buiten Fryslân

DINGtiid vindt het van belang dat Rijk en Provincie in de openingsalinea van Hoofdstuk 7 sterker het besef laat voelen dat het historische Friese cultuurgebied over zowel provincie- als landsgrenzen heen gaat. Dat is in de voorliggende concepten van de BFTK naar onze mening nog te impliciet. Wat de inleidende tekst van dit hoofdstuk nu in essentie zegt, is dat de Friezen in Fryslân worden bediend door hun taal en cultuur internationaal voor het voetlicht te brengen. Hierna gaat het hoofdstuk vooral over de afspraken betreffende organisaties die, mede voor dat doel, internationale Europese contacten onderhouden, met dan in 7.1.5 nog aandacht voor de Friese ‘buurlanden’. (We wijzen er hier op dat de Landtag Schleswig-Holstein op de website¹³ die ze voor de Noordfriese gemeenschap hebben aangemaakt, een verwijzing hebben aangelegd naar de ‘Westfriesen’, zoals zij ons noemen. Zoiets kan tot voorbeeld strekken). Het is zeker goed dat die afspraken over organisaties worden vastgelegd. Maar we signaleren wel dat de ‘gewone Fries’ met dit hoofdstuk in deze vorm nog te weinig wordt bediend. Ook dit hoofdstuk is echter weer een kans om het taalbewustzijn, de taaltrots en de gemeenschapszin van Friezen mee te verstevigen door de diepte en breedte van het Friese cultuurgebied tot een uitgangspunt voor ambities op het gebied van internationale contacten te nemen. Stel Friezen beter in staat om die diepte te beleven en erover te leren, en die aan anderen uit te leggen en te tonen.

De BFTK geeft zich nu bovendien nog veel te weinig rekenschap – met uitzondering wellicht van bepalingen die met het recht of met uitzendingen van Omrop Fryslân handelen – van het feit dat ook niet-Friestalig Nederland een belangrijk woongebied van Friezen is: tienduizenden sprekers van de Rijkstaal Fries wonen immers buiten de provincie Fryslân.

Het zou goed zijn als de term ‘grensoverschrijdend’ wordt gespecificeerd als niet alleen van toepassing zijnde op internationale, maar ook op provinciegrenzen. Bovendien zou het goed zijn als Rijk en Provincie zich er in de BFTK aan committeren dat in de komende beleidsperiode wet- en regelgeving op dit stuk nader wordt bekeken, zodat ook Friezen elders in Nederland beter in staat worden gesteld om hun taalbewustzijn en taaltrots te kunnen onderhouden of vergroten.

Het is, kort gezegd, in de geest van het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden, en ook in de geest van de cultuurhistorische bespiegelingen in het inleidende Hoofdstuk 1, om hier prominenter dan nu te benoemen:

- Dat Fryslân deel is van een eeuwenoud, interregionaal Fries cultuurgebied, dat zowel provincie- als landsgrenzen kruist.
- Dat er nog steeds verwante Friese taalgemeenschappen in Duitsland zijn.
- Dat er een zeer grote gemeenschap van Friezen in niet-Friestalig Nederland is, die ook het recht heeft zijn taalkennis en taalbewustzijn te kunnen vergroten.

Versterking zelfbewustzijn

Door principiële uitspraken over zulke zaken in de inleiding van dit hoofdstuk te doen, leggen Rijk en Provincie een sterker ideologisch fundament onder dit hoofdstuk, dat in essentie immers de Friezen – binnen en buiten Fryslân – zelfbewuster wil maken. Dit zou kunnen leiden tot aanvullende afspraken om het zelfbewustzijn van Friezen over hun eigen taal en cultuur te vergroten door hen in staat te stellen meer te kunnen leren en beleven van verwante Friese gemeenschappen.

De BFTK zou meer open kunnen staan voor toegankelijke, laagdrempelige, inter-Friese uitwisselingen, en educatieprojecten voor particuliere organisaties, zoals verenigingen, kerken, bedrijven, etc. Wat dat betreft is DINGtiid van mening dat er parallellen liggen met hoe de Hoofdstukken 6 en 7, die vanouds, zo is de indruk van DINGtiid, in het veld toch als net iets minder prominent worden gevoeld, nog veel meer kunnen dienen om burgerparticipatie te bewerkstelligen en zo het zelfbewustzijn en de taaltrots van de Friezen te verdiepen.

¹³ <https://www.landtag.ltsh.de/parlament/friesen/>

8 Slotbepalingen

Adviezen betreffende dit hoofdstuk zijn hierboven al aangeboden, in deel I: Proces (par. 'Positie en rol DINGtijd') en II: Hoofdlijnen (par. 'Concretisering en monitoring').

Bijlage

BFTK-advies jongerenpanel Asega's

Maart 2024

Zo nu en dan vraagt DINGtijd ons – het jongerenpanel¹⁴ van Asega's, ingesteld in 2023 en bestaande uit twaalf jonge Friezen – om input te geven op zijn advieswerk.

In het kader van de advisering over de BFTK stelde het bestuur ons de volgende vraag: "Hoe kunnen de ambities en kansen van de BFTK onder het jongere deel van de Friese gemeenschap bekend worden gemaakt?" Als Asega's geven wij op die vraag de volgende adviezen:

1. Verspreid een ultrakorte en laagdrempelige samenvatting van de BFTK en een handleiding

Wij missen een samenvatting van de BFTK met hierin helder geformuleerd waarom Rijk en Provincie het Fries belangrijk vinden. Daarom: hoe moet dit document worden gelezen? De BFTK is nu in nogal ambtelijke taal geformuleerd. Het zou goed zijn om voor jongeren – maar evenzogoed voor veel andere Friezen – de BFTK begrijpelijk samen te vatten. In tekst en/of in andere vormen, bijvoorbeeld filmpjes of uitleganimaties. Waarom zouden (jonge) Friezen van het bestaan van de BFTK moeten weten? Maak daarom duidelijk wat de BFTK betekent voor hún rechten met en kansen voor het Fries. Maak een handleiding met routebeschrijving van de BFTK aan de hand van de vraag: "Wat betekent de BFTK voor jou?" Bijvoorbeeld: als je op het mbo zit, wat kun je dan als mbo-student met het Fries? Door de BFTK directer aan verschillende doelgroepen te adresseren, kan ieder eruit halen wat voor hem/haar interessant is.

¹⁴ <https://dingtijd.frl/nl/oer-dingtijd/>

2. Straal het succes van de Friese taal uit. En benadruk dat Friezen deel van dat succes kunnen zijn

De Friese taal en cultuur zijn veel aantrekkelijker en begrijpelijker dan het zakelijke BFTK-document. Straal daarom het belang en het succes van de Friese taal uit en verspreid aan Friezen de boodschap dat zij invloed en inspraak hebben op de toekomst van hun taal en cultuur. Het gaat goed met het Fries (ook al kan het altijd beter) en jongeren willen graag onderdeel zijn van dit succesverhaal. Steek hierop in en nodig hen uit om hieraan bij te dragen. Niet alleen op een jolige manier, maar ook op een serieuze toon. Het Fries is immers niet (alleen maar) grappig.

3. Maak gebruik van een professioneel marketingbureau voor een campagne over het Fries

Om zo'n campagne rondom de BFTK goed neer te zetten is het belangrijk om de juiste *tone of voice* te gebruiken. Maak daarom gebruik van een professioneel marketingbureau, dat weet hoe het verhaal van het Fries moet brengen. Maak het Fries zichtbaar op scholen, sportverenigingen en andere plekken waar de taal leeft of juist meer bekendheid kan krijgen. Maak vooral gebruik van de gewone 'bekende' Friezen, bijvoorbeeld de aansprekende meester en zijn klas of de enthousiaste sportcoach en haar team.

4. Daag Friese jongeren uit om zelf uiting te geven aan het Fries en stel een geldpot beschikbaar

Zend niet alleen een boodschap aan jongeren, maar laat het vooral ook een uitnodiging en uitdaging voor hen zijn om zelf met de Friese taal bezig te gaan. Wat betekent de Friese taal voor hen? Heel vaak weten jonge Friezen niet eens van elkaar dat ze de Friese taal spreken. Daag hen uit om zelf content te maken en zo de liefde voor en waarde van de Friese taal ook weer in hun eigen netwerk te verspreiden. Zet hier ook geld of een mooie beloning tegenover, want dat werkt goed als eerste aanzet om mee te doen. Wees creatief met het Fries.

Als jonge Friezen hebben wij nog veel meer ideeën over de toekomst van de Friese taal en cultuur. Mocht u nu of in de toekomst behoefte hebben aan een inspirerend gesprek, dan zijn wij als Asega's altijd bereid om met Rijk en Provincie Fryslân van gedachten te wisselen. U kunt ons benaderen via het secretariaat van DINGtiid: ynfo@dingtiid.frl.

www.dingtiid.frl

ynfo@dingtiid.frl

© DINGtiid